

מ"ן רה"י הרב חיים יעקב גולדוויכט זצ"ל

## בענין דיני נפשות דשור

### א

איתא בסנהדרין (ב ע"א) במשנה: "הרובע והנרבע בכ"ג, שנאמר, והרגת את האשה ואומר ואת הבהמה תהרוג, שור הנסקל בכ"ג שנאמר השור יסקל וגם בעליו יומת כמיתת בעלים כך מיתת השור". הנה מבואר במשנה דצריכי קראי לרובע ונרבע ושור הנסקל דמיתתן בכ"ג, ובדף ט"ו ע"א מקשי קא פסיק ותני ל"ש רובע זכר ולא שנא רובע נקבה, בשלמא רובע נקבה דכתיב והרגת את האשה ואת הבהמה, רובע זכר מנלן ותרצי דכתיב "כל שוכב עם בהמה מות יומת", אם אינו ענין לשוכב תניהו ענין לנשכב, ואפקיה רחמנא בלשון שוכב לאקושי נשכב לשוכב, מה שוכב הוא ובהמתו בכ"ג אף נשכב הוא ובהמתו בכ"ג, הנה מבואר בזה יותר דאפילו ברובע גופא צריכי קרא גם לרובע זכר וגם לרובע נקבה, ומעתה תמוה מאד מה שכתב הרמב"ם בפירוש המשניות ז"ל: הביא ראייה במה שנאמר ואת הבהמה תהרוג, ואם תאמר שזה שאמר ואת הבהמה תהרוג בא לומר שהבהמה ג"כ חייבת מיתה ולא להקיש, זה לא היה צריך ללמד לפי שכבר ביאר הריגת הבהמה והוא מה שאמר והרגת את האשה ואת הבהמה, עכ"ל, ובע"כ דלא צרימין קרא לכל דבר ודבר דמיתת השור היא בכ"ג וזהו דלא כמבואר במשנה ובגמ', וכבר כתב התיו"ט על דברי רמב"ם אלו שצריכין עיון.

### ב

בתוס' בדף ט"ו ע"א ד"ה אם אינו ענין וכו' כתבו "ומהכא נמי ילפינן, בפרק ד' מיתות (נד ע"ב): 'אזהרה לנשכב, מה שוכב ענש והזהיר וכו', ותימה ר' אבהו דפליג עליה התם, כ"ג מני"ל, וכן ר"ש דדריש מיניה התם דב"נ מוזהרין על כישוף מדאיתקיש לשוכב עם בהמה, וכן לבן עזאי דגמר מיניה דמכשף בסקילה בההוא פירקא, וי"ל דאי משום היקש הוליל קרא דאיש כי יתן את שכבתו בבהמה גבי מכשפה הלכך קרא דכל שוכב מיותר לנשכב כדדרשין", עיי"ש. והנה בזה לא תירצו קושיתם על ר' אבהו, וכתב במהרש"א שסמכו על מה שכתבו בדף נ"ד ע"ב דהא דלא יליף ר' אבהו התם אזהרה מהא דאפקיה רחמנא לנשכב מלשון שוכב הוא משום דיליף מיניה דהוא ובהמתו בכ"ג כדאמרינן הכא עיי"ש.

בדף ט"ו ע"ב, איבעיא להו שור סיני בכמה, מי גמר שעה מדורות או לא וכו', והקשו בתוס' ד"ה מי גמרינן, תימה הא אפילו דורות מדורות לא ילפינן לעיל דמיבעי לן קרא לרובע ונרבע ושור הנסקל וכו' עיי"ש מה שתירצו.

## ג

בדף ט"ז ע"א בעי ר' אלעזר שורו של כ"ג בכמה, למיתת בעלים דידיה מדמינן ליה או למיתת בעלים בעלמא מדמינן ליה וכו', ובעיא דלא איפשטא היא, והנה הרמב"ם השמיט בעיא זו וכתב הלח"מ בפ"ה מהלכות סנהדרין ה"א וי"ל דסבירא ליה דנקטינן למיתת בעלים דידיה מדמינן ליה ובעינן שבעים ואחד, ומפני כן לא הזכירו דכיון דכתב שור הנסקל דלבעלים מדמינן ליה ה"ה בהא"י עכ"ל, ודבריו קשים בתרתי, חדא דמאין יצא לו להרמב"ם לפשוט את בעיית הגמ' ולפסוק דלמיתת בעלים דידיה מדמינן ליה, ועוד, דלא מצאנו כלל בלשון הרמב"ם דלבעלים מדמינן ליה, הן אמת דבמשנה איתא "כמיתת בעלים כך מיתת השור" אבל הרמב"ם לא העתיק לשון זה כלל, וז"ל פ"ה מסנהדרין ה"ב "אין דנין דיני נפשות בפחות מכ"ג שהן סנהדרי קטנה בין די"נ של אדם בין דיני נפשות של בהמה, ולפיכך אין דנין שור הנסקל ולא הבהמה הנרבעת או הרובע אלא בבי"ד של עשרים ושלשה", עכ"ל, הנה לא הביא כלל ענין זה של השוואת השור לבעלים, ומכאן שקשה מאד לומר שסמך על לשון זה לכלול בו ההלכה דשורו של כהן גדול בע"א, ואדרבא מסתימת לשונו שדיני נפשות של בהמה בכ"ג מבלי לחלק, בזה מוכח דס"ל דבכל גווני בכ"ג ואפילו בשורו של כהן גדול, אלא דזה גופא קשה, מני"ל לפסוק כך, כיון דבגמרא היא בעיא דלא איפשטא.

## ד

ואשר יראה לומר בזה דמהא דלא הביא הרמב"ם כלל ענין כמיתת בעלים כך מיתת השור אלא כתב דדי"נ בכ"ג בין דיני נפשות דאדם בין דיני נפשות דבהמה, נראה מוכרח דס"ל דבקרא דהשור יסקל וגם בעליו יומת לא נאמר כלל דין המשווה מיתת השור למיתת הבעלים אלא דנאמר בזה דההלכה דדיני נפשות בכ"ג היא בין בדיני נפשות דאדם ובין בדיני נפשות דבהמה ומה שצריכים כ"ג במיתת שור הנסקל הוא דין עצמי דשור, דגם בו נאמרה ההלכה דדיני נפשות בכ"ג, ויסוד לזה נראה מסוגיית הגמ' בב"ק (מד ע"ב) דמבואר שם דר' שמעון דס"ל דשור שהזיק אדם שלא בכוונה פטור הוא, משום דיליף מקטליה דשור מה קטליה שלא בכוונה פטור אף נזיקין שלא בכוונה פטור עיי"ש, ובקטליה דפטור שלא בכוונה הוא מדינא דכמיתת בעלים כך מיתת השור, ואם נאמר דבהאי קרא משוינן שור לבעלים נמצא דאין השור פטור מפני שהרג שלא בכוונה, אלא משום דהבעלים פטור בכהאי גוונא גם הוא פטור, ואי אין דין שלא בכוונה בשור הרי לא שייך למילף מזה פטור על שלא בכוונה בנזיקין, כיון דבמיתה גופא פטור הבעלים הוא סיבת הפטור דשור ואין הסיבה משום דין שלא בכוונה, ואדרבה מהאי טעמא יש לחייב בנזיקין שלא בכוונה שהרי הבעלים חייבין בשלא כוונה ודין השור כדין הבעלים, ואשר נראה מוכח מזה דמקרא "דהשור יסקל וגם בעליו יומת" וגו' ילפינן דכל הדינים בחיוב מיתה דאדם, נאמרו גם בשור, וכמו דבאדם איכא פטור שלא בכוונה גם שור איכא ביה פטור של שלא בכוונה ושייך שפיר למילף מיניה על נזיקין וז"ב.

ולפי זה יש לומר דס"ל להרמב"ם דכל בעיית הגמ' אי למיתת בעלים דידיה או למיתת בעלים דעלמא מדמינן ליה הוא רק משום דס"ל לר' אלעזר דבקרא דהשור יסקל וגו', נאמר דין השוואת מיתת השור למיתת הבעלים ובהא הוא דמסתפקא ליה אי משוינן ליה לבעלים דידיה או לבעלים דעלמא, אבל אם נאמר דבקרא דהשור יסקל וגו' נאמר דין דדי"נ דשור הוא בכ"ג מחמת עצמו וכמו באדם, א"כ אין מקום להסתפק למאי מדמינן ליה, כיון דאין זה כלל ענין של מדמינן, אלא דין עצמי דשור, דדיני נפשות דשור

ודיני נפשות דאדם דין אחד להם וממילא דפשוט הוא דאפילו בשורו של כהן גדול הוא בכ"ג כיון דלא מדמינן כלל שור לבעלים. וכיון שנתבאר שיטת הר"מ ע"פ סוגית הגמ' בב"ק דבקרא דכמיתת בעלים נאמר דין דיני נפשות בשור, שפיר סתם דבריו דדיני נפשות בכ"ג בין באדם ובין בבהמה, וכלול בזה גם שורו של כ"ג.

## ה

ונראה לומר עוד, דהא דמבואר בסוגיית הגמ' בדף ט"ו ע"א דצריכינן קראי לרובע זכר ולרובע נקבה דדינן בכ"ג ולא למדים מזה על זה, הוי משום דס"ל דבקרא דהשור יסקל וגו', נאמר דין המשווה מיתת השור למיתת הבעלים ומש"כ צריכינן קרא בשוה"י וברובע ונרבע משום דאין ללמוד מזה על זה דאפשר דבהא הקפידה תורה להשוות ולא במילתא אחריתי, ומש"כ מקשי שפיר אשכחן רובע זכר רובע נקבה מנ"ל, אבל אם בקרא דהשור יסקל וגו' נאמר דין, דדיינן בכ"ג הוא גם בשור א"כ הוי גילוי לכל דוכתי, דאין לחלק ביניהם וכל דצריכי' לדונו למיתה בענין כ"ג, אשר לפי זה יש ליישב קושיית התוספות על ר' אבהו דלא ס"ל להאי דרשא דאפקי רחמנא לנשכב בלשון שוכב, מנ"ל דרובע זכר הוא בכ"ג, וכן קושייתם בדף ט"ו ע"ב אהא דמיבעי לן שור סיני בכמה אי ילפינן שעה מדורות, הלא דורות מדורות נמי לא ילפינן, דאפשר לומר דס"ל לר' אבהו, ולמאן דמסתפק שור סיני בכמה, דבקרא דהשור יסקל וגו' נאמר דין דיני נפשות דשור בכ"ג, א"כ לא צריכי' קרא בכל דוכתא ודורות מדורות שפיר ילפינן ובכולהו איכא דינא דדיני נפשות דשור בכ"ג ומסתפק רק אי גם לשעה נאמרה הלכה זאת דדיני נפשות דשור בכ"ג [וגם סוגיא זו משמשת יסוד לשי' הר"מ דההלכה היא דדיינן דשור בכ"ג ואפילו בשורו של כה"ג].

## ו

ולפי מה שנתבאר קשה דא"כ למה לן קרא גם בשור הנסקל וגם ברובע ונרבע כיון דמהשור יסקל וגו' למדין דדיינן דשור בכ"ג, ונראה בזה דהא דרובע ונרבע בכ"ג ושוה"י בכ"ג תרי דיני נינהו וחלוקים הם בעצם יסוד דינן, דהא דילפי' מקרא דהשור יסקל וגו' דדיינן דשור הוא בכ"ג, הוא רק היכא דהשור מחויב מיתה מצד עצמו אבל ברובע ונרבע דאינו מחויב מיתה מצד עצמו אלא משום תקלה וקלון, וכמו שמבואר במשנה לקמן דף נ"ד ע"א, אם אדם חטא בהמה מה חטאה, אלא לפי שבא לאדם תקלה על ידה וכו' עיי"ש, בכה"ג ליכא הדין דדיני נפשות דשור ומה שנידון בכ"ג הוא מגזירת הכתוב דוהרגת את האשה וגו', שיסוד דין זה הוא הואיל ונהרגת בגלל שיצא לאדם תקלה דינה בזה כאדם עצמו, והניימ בזה דהנה כתב הרמב"ם בפ"ב מהל' איסורי ביאה ה"י 'אבל ישראל שבא על הכותית בין קטנה בת שלוש שנים ויום אחד בין גדולה בין פנויה בין אשת איש ואפילו היה קטן תשע שנים ויום א' כיון שבא על הכותית בזדון ה"ז נהרגת מפני שבא לישראל תקלה על ידה כבהמה"י וכו', עכ"ל, וכתב המנחת חנוך מצוה ר"ט דאע"ג דבעלמא מיתת ב"נ בסייף וגם נהרג בע"א ובדיין אחד ובלא התראה זהו רק בעבירות שמחויב מיתה מצד עצמו אבל אם הוא נהרג מדין תקלה כבהמה דינו כבהמה ונהרג בסקילה ובכ"ג ובסמוכים ובעדים עיי"ש, ואם נאמר דבהמה הדין סקילה ועדה ועדים הוא דין עצמו של דיני נפשות דבהמה לא שייך להשוות ב"נ לבהמה דהרי דיינן דב"נ הוא בע"א ובדיין אחד ובסייף ומה לנו דנהרג משום תקלה כבהמה, ובע"כ דהמניח תופס לדבר פשוט דברובע ונרבע הדין סקילה וכ"ג הוא משום דהואיל ונידונית משום תקלה דישראל שווה היא בזה לישראל ומשום כך שפיר שייך להשוות ב"נ לבהמה לענין זה הואיל וגם הוא נהרג משום תקלה.

וניחא שפיר הא דאיכא תרי קראי במשנה על שור הנסקל ועל רובע ונרבע, דתרי דיני נינהו, דין די"נ דשור הנלמד מקרא דהשור יסקל וגו' ודין המשווה הריגת הבהמה להריגת האדם בזמן שהבהמה נהרגת משום תקלה, וזה נלמד מקרא דוהרגת את האשה, ומלבד מה דצריכי' קרא לעצם החיוב דליכא למילף משור הנסקל כיון שאינה נהרגת מצד עצמה, גם נ"מ לבן נח וכמוש"י לעיל.

אלא דאכתי תקשי למה לן קרא גם ברובע וגם בנרבע דהרי לדין זה גופא מספיק חד קרא, כמו שלדין דיני נפשות דשור מספיק חד קרא דהשור יסקל וגו', ונראה דזהו שהוקשה לו להרמב"ם ועל זה הוא שתייך דמקרא דוהרגת ידעינן רק שהבהמה חייבת מיתה וצריכי' לקרא דזאת הבהמה תהרוגו, להקיש דיני מיתתה לדיני מיתת האדם, ומיושבים היטב דברי הרמב"ם בפירושו המשניות, ודו"ק.

ז

והנה לקמן דף ע"ח ע"א איתא "ואמר רבא שור טריפה שהרג חייב ושור של אדם טריפה שהרג פטור מיט אמר קרא השור יסקל וגם בעליו יומת כל היכא דקרינא ביה וגם בעליו יומת קרינן ביה השור יסקל וכל היכא דלא קרינן ביה וגם בעליו יומת לא קרינן ביה השור יסקל, רב אשי אמר אפי' שור טריפה שהרג נמי פטור מ"ט "כיון דאילו בעלים היו פטירי שור נמי פטור" ובתוס' ד"ה שור טריפה שהרג חייב כתבו "אע"ג דבשלהי פ' ד' וה' פטרי לריש שור שנתכוין להרוג את זה והרג את זה מטעם דכמיתת בעלים כך מיתת השור, לא דמי דהתם הטעם שווה לשניהם, אבל הכא באדם שייך לפטור מטעם עשאי"ל ובשור לא שייך דאם הוזמו עדים משלמים דמי שור טריפה לבעלים" עכ"ל, והנה מה שכתבו התוס' בדעת רבא הן הן הדברים שכתבנו בשי' הרמב"ם דמקרא דהשור יסקל למדים פטור עצמי בשור וממילא דשייך זה רק לענין שלא בכוונה ולא בשור שהוא טריפה דלא שייך ביה גופא הפטור דעשאי"ל, ובע"כ דרב אשי דס"ל דשור שהוא טריפה גם פטור ע"כ ס"ל דמקרא דהשור יסקל וגו' אנו למדין דין השוואת השור לבעלים וכל שבעליו היו פטורים בכה"ג גם השור פטור ואפי' אם לא שייך ביה גופא הפטור, והרמב"ם בפ"י מהל' נזקי ממון ה"ז פוסק כרב אשי דשור שהוא טריפה פטור, אשר לפי זה יוצא דהרמב"ם סובר דאיכא דין דמדמינן שור לבעלים וא"כ שוב יש מקום להסתפק אי מדמינן ליה לבעלים דידיה או לבעלים דעלמא והדרא קושיא לדוכתא מנ"ל להרמב"ם דלבעלים דעלמא מדמינן ליה וכמו שנראה מדבריו דבכל גוונא די"נ דשור בכ"ג.

מיהו נראה דלא קשה מידי דהאי דינא דשור שהוא טריפה אינו שייך כלל לנידון דידן, וכמו בשור של אדם טריפה שהוא פטור שהוא לימוד מיוחד דהיכא דהבעלים אינו בר מיתה גם השור פטור והוא לימוד מקרא ד"וגם בעליו יומת" שכל היכא שקרינן ביה וגם בעליו יומת קרינן ביה השור יסקל, דהיינו שבעינן שהבעלים יהיה בר מיתה, בזה הוא דמוסיף רב אשי דלמדין מזה גם שבעינן שיהיו אצל השור הנתונים של בר מיתה של הבעלים והואיל ובעליו כשהוא טריפה אינו בר מיתה גם הוא כשהוא טריפה הוא פטור וגם רב אשי לא הוסיף בדבריו "כמיתת בעלים כך מיתת השור", משום שזה נלמד מהכלל דכל היכא דקרינן וכוי ולימוד זה שייך רק בטרופה שבבעלים כה"ג אינו בר מיתה ואינו בכלל "וגם בעליו יומת", אבל מה שנלמד מהאי קרא הדין דכמיתת בעלים כך מיתת השור מודה גם רב אשי דזהו לימוד דפרטי הדינים שנאמרו באדם נאמרו גם בשור וזה שייך רק אם יתכנו פטורים אלו בשור מחמת עצמו, אבל ליכא כלל דין השוואת השור לבעלים שתהא סיבת הפטור של בעלים פטור גם בשור.

וההכרח לזה דאם נאמר דלרב אשי הפטור הוא מדין כמיתת בעלים כך מיתת השור, והוא סובר שזהו דין של מדמינן ואפילו אם לא שייך הפטור מחמת השור עצמו, א"כ תקשי מנ"ל ללמוד מהאי דרשא

גופא דין פטורי השור מחמת עצמו, ואם נאמר דבאמת רב אשי לא ס"ל גדר זה דפטורי השור מחמת עצמו, א"כ תיקשי לדידיה איך יליף ר"ש נזיקין שלא בכוונה בשור מקטלי שלא בכוונה, הלא אין כלל שם פטור שלא בכוונה בשור, אלא דפטור משום דהבעלים פטורים ואיך שייך ללמוד מזה על נזיקין, ובע"כ צ"ל כמוש"כ דגם לרב אשי איכא תרי דינים הנלמדים מהאי קרא, חדא, הדין דכל היכא דקרינן ביה וגם בעליו יומת וכו', וזהו הפטור בשור שהוא טריפה, ואידך הדין דכמיתת בעלים כך מיתת השור, שיסודו הוא דדי"נ דשור אחד הם לענין כ"ג וכוונה וכדומה, ואין כאן ענין של מדמינן כלל ושפיר מיושב מש"כ בדעת הרמב"ם דבכל גוויי ואפי' בשור של כה"ג די"נ דשור בכ"ג.